

SOLSKI PRIJATEL.

Izhaja vsak torek na pol pol in velja na leto 2 fl. 12 kr. po pošti, 1 fl. 36 kr. brez pošte.

Číslo 28. V torek 12. julija 1853. II. tečaj.

Tonček v šoli.

Tonček. Velikih pismenk pa nisim poznal, ki so dones bile na deski napisane, niso malim podobne.

Oče. Kako boš mi pa povedal, kar so drugotečajarji dones pisali?

Tonč. Lejte! Neček, priden drugotečajar, je mi svojo pismarico saboj dal, da jo vam pokažem, da vidite, kar so dones pisali.

Oče. Poslušaj! bodem bral, kar v pismarici stoji:

Gg, Ee, Aa, Mm, Tt.

Gregor, Gorica, Gerlovec, Eva, Elizabeta, Egipt, Adam, Agata, Alojz, Mina, Miha, Miklavž, Terezia, Tobias, Terst. — Adam in Eva sta bila naši prvi starši. Namesto „Marija“ rečkajo v krajih Mina alj pa Minča.

Tonč. Da bi le skoraj jaz tudi tako znal brati in pisati! Pa vender hočem poterpljenje imeti, saj vem, da se tudi jaz lepih reči učim. Dones so nam pravili od *dojivnih živali* in od *ptic*.

Oče. No, kaj pa, le povej, rad bi tudi jaz vedel.

Tonč. Mene so narprej praševali od krave. Prašali so: koliko ima krava nog, s čem je pokrita, kaj mlada kravica ali tele narpred je?

Oče. To si pa hitro znal povedati, saj si že vse vidil?

Tonč. Se vč da; rekel sem: krava ima štiri noge, je s dlako pokrita, in mlada kravica narpred mleko zeza, — krava tele doji. Po tem so nam povedali, da take živali, ki imajo štiri noge, dlako na sebi, svoje mladje s mlekom dojijo, take živali imenujemo *dojivne živali* alj *dojivke*.

Oče. Še nekaj posebnega imajo dojivke. Tonček! kakošno kri so pa imeli prešiči, ki smo jih po zimi zaklali? — Prav! rudečo; alj je kerv bila merzla alj topla? Da! topla alj gorka je bila, saj se je kadila. Alj še veš, kakošno kri je juničica imela, ko smo jo lani za veliko noč zaklali? Res je, tudi rudečo in gorko. Glej! Tonček, dojivke imajo rudečo in gorko kerv. — Alj so koj tebe samega prašali?

Tonč. So imenovali več žival, in sedaj tega sedaj unega prašali, alj je ta žival dojivka alj ne? Tudi smo morali sami nekaj dojivk naštet.

Oče. Kaj pa so vam od ptic povedali?

Tonč. So nas praševali, koliko nog da imajo, s čem so pokrite, od kod mlade ptičice pridejo, kako kerv da imajo?

Oče. Potem so vam pa gotovo takole povedali, kaj da so ptice; take živali, ki imajo dve nogi, perje na sebi, rudečo in toplo kerv, ter jajca nesó, take živali imenujemo *ptice*. Gotovo ste tudi nekaj ptic morali naštet.

Tonč. Mi smo povedali kako žival, oni pa so prašali, ali je dojivka alj ptica, včasi so še pristavili: alj je ta dojivka alj ptica domača alj divja žival, alj je ta domača alj divja dojivka alj ptica? Marsikteri je narobe povedal. Tudi pokazali so nam nekaj dojivk in ptic v podobicah, in prašali, kako se ta alj una žival pravi?

Dones smo tudi malo rajtali, napred smo staro ponavljali in pravili, kam se stopi iz perve stopnice kake lestvice, kam iz druge, — kam pa če kako stopnico preskočimo. Sedaj so nas tudi popraševali, kam stopimo, če dve šprekli preskočimo; ko je to že prav urno in scer pred in zad šlo, so nas praševali, kaj, če tri, potem če štiri šprekle preskočimo, pa vender deset nismo nikolj presegli. Ravno dones so nam tudi povedali, da se števila: dva, štiri, šest . . . pravijo števila *dvojična* (gerade), eden, tri, pet . . . pa števila *nedvojična* (ungerade). Tudi smo slišali, kaj se pravi s *dvojko*, *trojko*, *štirko* . . . šteti, se namreč pravi, dve, tri, štiri . . . šprekle preskočiti.

Oče. Sedaj pa povej mi tudi koliko pismenk si se dones učil; pa veš kaj Tonček! bodeva svoj nauk malo okrajšala, vidim, da gre vse po enem kopitu. Bodeš taj zanaprej samo povedal pis-

menke, ki si se jih učil, in besede, ktere so vam g. učitel narekali, da bi z njih sami nov glas najdlj. Kako so popraševali, to mislim si mi že dostikrat povedal: kar je preveč je sitno. Povej taj!

Tonč. Smo se učili dones dve pismenki, ki ste si po glasu bližne v žlahti, njune podobe si pa niste podobne, učili smo se pismenki *f* in *v*. Vkazali so ustnice rahlo stisnute in potem močno pihnuti, tako smo dobili glas *f*; iz sledečih besed smo iskali novo tihnico *f*: *fi ga, fu ži na, fe fla, fo fo ta ti, fa ra*. Tihnico *f* pisati ni bilo težavno: smo potegnili naviš tenko čerto, potem jo debelo navzdol zasukali in na sredi piko pritisknuli, takole: *f*

Sdaj pa spet ustnice rahlo stisnite in prav, prav rahlo pihajte, bote slišali scer tihnici *f* podoben glas, pa vendar drugačega, malo bolj tihega in rahlega. Tihnico *v* smo dobili u sledečih besedah: *vi no, vu ne, ve ža, vo da, va jet*. Tihnica *v* se skoraj tako piše kot glasnica *o*, samo da se spredaj kratka tenka čerta pristavi in zverhaj celo ne zveže, lejte: *v*. G. učitel so šli med une učence in mi smo pa tole pridno pisali: *vi le, far ma ni, ve že-mo, vi ša va, vo za ri na, ve se li mo-se, vo zi jo, fa sa ni, fi žo li, ve ru je mo*.

Nekaj od ljubih živalic.

(Dalje.)

4. Udi.

Mišice in koža.

Spodej v bedrih in zverhaj v persnih in plečnih kosteh so pri človeku in pri živalih gibljivi udi. Zverhnim udom pravimo *roke*, spodnjim pa *noge*.

Pri živalih imajo različne imena. Pri opicah, ktere štirirokatne živali imenujemo, bi jim tudi lahko *roke* in *noge* rekali.

Pri čveteronogatih se *prednje* in *zadnje* noge imenujejo.

Pri pticah jim rekamo *habe* alj *perute* in *nogice*.

Pri ribah je jim ime *plavute*.

Sploh so roke in noge pri človeku in živalih za to, da se s njih pomočjo premikvajo.

Nar krajniši del zverhnih udov, kteremu pri človeku *roka* pravimo, ima pri živalih razne podobe. Pri nekterih živalih je

celo ali razcepljeno kopito, pri nekterih mesena taca s krempli, pri pticah je kost s perutami, in pri pticah koščice s plavutami.

Spodnji udje — noge — so pri vsih živalih, razun rib in ptic — večji in močnejši, kot zverhnji.

Čudno je to, da se kolenci pri živalih na zvonaj všibjejo, laketi in kolena pri človeku pa na znotraj.

Če po vsih štirih hoditi poskusimo, se všibje laketi proti kolenu, pri živalih je narobe. Koleno zadnjih tac se ravno tako na zvonajno stran všibje, kakor kolenci sprednjih tac, samo pri opicah je to drugače.

Poslednja kost na herbtu se skoraj pri vsih čveteronožnicah na spodnjem koncu pravi *rep*; pri nekterih je rep bolj alj manj kosmat, pri pticah je na repu dolgo močno perje.

Nektere živali, n. p. opice, podgane in druge ga rabijo kot mi roko. Pticam za to služi, da se zamorejo, ko ferčijo, na tisto stran zavrniti, kamor se jim poljubi, ravno tako ribam, da lahko plavajo; večidel pa rep živali zalša in kinča.

Kako gerdo bi stalo, ako bi konji, psi, mačke, krave, ptice repa ne imele.

Smejati, ja clo grajati se moramo, če nekteri nevsmiljeni gerduni, — kakor je žalibog sedaj navada — konjem repe zavihujejo, in žime postrizujejo, ali pa psom repe odsekujejo. Koliko morajo revni konji preterpeti, če jih — posebno v velikej vročini — muhe grizejo in sekajo. Kako dobro, da imajo dolg in kosmat rep, lahko se s njim muh branijo!

Marsikteri velikaš, ki je to neumno navado posnemal, je svojo neumnost drago plačal: noge in roke si je polomil, glavo razbil, včasih tudi strašno smert storil! Konji se brez repa hudih muh vbrani ne morejo; začnejo poskakovati in leteti, poslednič se splašijo in dirjajo na skok, brez da bi se marali, kdo da v vozu sedi in koliko da voz velja. Borna živina dirja večidel proti drevju v senco, da bi se sitnih muh znebila. Se ve, da gre vse po koncu. Na vso sapo dirjajo konji navzdol in v klanc, čez hrib in plan, čez suho in mokro; za pravo cesto, za vajet in bič se malo marajo. Taka huda in žalostna se godi človeku, ki hoče svojega

ljubega Boga mojstrovati in podučevati, ter vse tako prenarediti, kakor je v svojej neumnjej in termastej buči smislil!

(Dalje sledi.)

Na preji.

Bilo je po zimi. Pri županu so vsaki večer dolgo predli. Tudi od sosedov so hlapci in dekle na prejo prišli in kolovrate saboj prinesli. Tu se je mnogo pogovarjalo in marnovalo. Vsak je vedel od tega in unega veliko povedati. Neki večer si začno mnogoktere prigodbe od praznih strahov in duhov pripovedovati.

Vertnikov Tone tako pripoveduje

od strahu na postelji.

Ko sim pred sedmimi leti v Žavcu pri Skodlarju služil, me je neko nedeljo zvečer, nikoli ne bom pozabil, hudo hudo strašilo. Po navadi sim šel o nedeljah zvečer večkrat v bližnjo vas svoje prijatle obiskat, in tako sim se včasi zamudil, da sim že pozno domu ležat prišel. Moj tovarš, konjski hlapec, mi umerje. Kakor popred kakega drugega, je bilo tudi mene potem neizrečeno strah. Vselej, kadar sim ležat šel, sim gledal okoli sebe, da bi kaj vidil ne bil.

Neko nedeljo že pozno na večer k domu pridem. Plašno gledam okoli sebe, in, o strahota, kaj zagledam na postelji! Nekaj črnega se je gori sklonilo in me svitlo gleda. — Ne upam se ne naprej ne nazaj. Tako me je bila groza, da so mi lasje pokonci stali. Komaj se toliko zavem, da prašam: Kdo je? Na vprašanje se strah še bolj nakviško skloni in milo zajoče. — Jaz potem na glas vpiti začnem, tako, da se hlapci, ki so bili v drugi sobi, zbudé in z lučjo gledat pridejo. Zdaj vidimo, da se je mali kozliček iz kočka utergal in na mojo posteljo ležat prišel. — Vsi so se smejali, jaz pa sim se še od straha ves tresel, in sam nisim vedel, ali bi se bil smejal ali jezil. Odsihmal nisim zdaj tako strahljiv in babjoveren.

Reparjev Janez pripoveduje

od strahovite odeje.

Šel sim v Zagreb na somenj, in v neki kerčmi blizo ceste prenočim. Odkazali so mi pod streho neko čumnato, kamur sim

ležat šel. Postelja je bila prav mehka in dobro postlana. Ker je bilo že zlo mraz, sim imel dva debela koltra pripravljena. Hitro se spravim, se vležem in težko odejo na sé potegnem. Toda, ko ravno sladko zadremļjem, mi nekaj odejo doli potegne in grozovito zaropoče. — Prestrašeno gledam okoli sebe, nič nisim vidil, vse je bilo tiho. Odejo pa si zopet k sebi potegnem.

Pa ravno sim se komaj dobro zavil, že zopet zaropoče in odeja je zopet doli. Zdaj mi začne precej vroče prihajati. Ves po celem životu sim se potil. Zopet se sklonim doli in z velikim strahom se zopet odenem, ter dobro za odejo deržim. Zdaj čutim, da jo pri drugem koncu tudi nekaj derži in doli vleče. Od straha ne vem, kaj bi začel. Ko se enmalo oddahnem in odejo rahlo spustim, se mi naenkrat zopet poprejšni strah ponovi. — Zdaj ne morem več preterpeti. Ko bi trenil, jo rinem iz postelje skozi vrata in kličem na pomoč. Gospodar vstane, naredi luč in zdaj greva gledat v izbo nazaj. In kaj je bilo? — Smejajte se! — Pri znožju je stala železna skrinja. Kolter se je na pokrovni oklop nataknil, in tako sim z njim, kadar sim gak sebi potegnil, tudi pokrov odperl, in kadar se je težki pokrov zopet nagnil in zaperl, mi je tako ropotaje odejo doli vlekel in potegoval. — Gospodar se je k temu debelo smejal, — jaz pa sim se hitro zopet v posteljo spravil in sladko zaspal.

Domača dekla pripoveduje

od strahu s palico.

Bilo je pozno po noči. Naenkrat me neki zopet iz spanja zbudi. Po veži slišim nekaj štokljati in naravnost proti moji izbi iti. Pri tej priči se odprejo vrata. Velik čern mož stopi z laterno notri in udari s palico na tla, da se je vse treslo in zadonelo. Jaz iz celega gerla zaupijem, si odejo čez glavo potegnem in od straha komaj živim in sopem. Zdaj se černi mož oglasi in pravi: Vežne vrata so odperta; da ne bo kdo notri prišel, jih pojdi zapri, slišiš Urša! — Zdaj se še le predramim in zavem, ter spoznam starega ponočnega čuvaja, ki mi je zavoljo odprtih vrat pravil prišel, ki sim jih zapreti pozabila. — Šla sim jih zapirat, potlej pa zopet spat.

A. Praprotnik.

Listonoša.

* *Iz Novecerkve pri Celju.* Hvala Bogu, kar je že davno bilo potrebno, se je vendar enkrat zgodilo! Kdo bi si mislil, da pri našej fari, ki šteje blizo 3000 duš, med kojimi je čez tri sto za šolo godnih dč, ne najde pristojnega učilišča? — Žalibog! da ga dosihmal najdel ni, mi smo bili zadovoljni saj nekaj dč v neko staro kapelico, ki je fari že dolgo let namesto šole služila, nadrégati, da so potrebne navke prejele.

Scer je čela fara že davno veliko potrebo zastran šole uvidila, pa ni ga bilo človeka, ki bi se bil za to važno reč potegnil, dokler je niso lanjsko leto častiti gospod kaplan *Franč Mikuš* sprožili, in farmane tje napeljali, in tako dolgo nagovarjali, da so v ti namen neko hišo blizo farne cerkve nakupili, iz koje se je sedaj pristojno stanovanlišče za učitelja in učilišče predelalo. Ovo je štiri sežnje in dva šolna široko, ravno toliko dolgo, takó da če biti za 140 dč dosti prostora. Razun majhnih reči bi bilo sedaj vse doveršeno, zatorej upamo, ako nam Bog življenje da, že prihodno šolsko leto z dč v novo učilišče se preseliti, kjér se bodo lohkeje gibali, in tudi mi učitelji se veselimo, da čemo nekoliko prostejši dihati. —

Naj večá hvala gré častitemu gosp. *Franju Mikuš-u*, ki so si v tej reči resnično veliko prizadevali, pa tudi srenjskega predstojnika gosp. *Gregorja Jamnik-a* pozabiti ne smemo, ki jih je za dobro reč vselej vnet, po svojej moči podpiral; hvala pa tudi vsim farmanom, ki so bili kmalo pripravljeni vsak po svojem pripomoči, da se je dobra reč izpeljala.

Bog daj svoj blagoslov, naj bi bilo učilišče vašim otrokom in vnukom v časno blagostanje in večno srečo!! Žager.

Drobtinčica.

C. k. ministerstvo nauka je, kakor za bukve v slovenskih šolah tudi za bukve nemških šol *pravopis* določilo, v katerem imajo pisane biti: pravopis nemške abecednice in perve slovnice in berila ima za vodilo o tem veljati; na priliko: *ß* se ne bo več pisal, ampak *fs*: *daß*, *Anlaß*, *Fluß*, *Rosß* itd., v nekterih besedah se ima namesto *fs* pisati *š*: *Finsternis*, *Žirnis* itd., namesto *ph* se

ima pisati f: Alfabet, Žilof, — h se izpuša pri več besedah: Wirt, Turm itd, in še več drugih prememb.

Društvo sv. Mohora.

* *Dones je sv. Mohor, patron našega društva. Sv. Mohor pros iBoga za nas!!*

* Odbor Dunajskega društva za izdajanje koristnih in cenih ljudskih bukev je razglasil unidan opravila in račun tega društva, iz katerega razvidimo, da šteje društvo sedaj 871 družbenikov z zagotovljenim letnim plačilom od 2519 gld. 30 kr., brez tega, kar so podarile mnoge svitle osebe iz cesarske rodovine temu društvu. Pod napisom „Večernice“ izdaja društvo bukvice podučnega in kratkočasnega zapopadka; vsaka knjižica ima 72 do 76 strani, in da si jo vsled društvenega namena tudi manj premožen človek lahko kupi, velja le 10 kr. sr. Spisateljem taci knjižic plačuje društvo po 40 gld. sr. za pòlo.

Mi imamo pred seboj vse tri zvezke „Večernic“, ki jih je imenovano društvo na svitlo spravilo. Dober kup so res „Večernice“, ako slišimo, da eden zvezek le samo deset krajcarjev velja; pa drage so, ako pregledamo, koliko tiskanih pol vsak zvezek obseže. I. zvezek šteje 5, II. zv. 3, in III. zv. tudi 3 tisk. pole, toraj pride ena tiskana pola na 3 kr. sr. Naš „Blagomir“ pa šteje 10 pol in velja 20 kr. „Šola veselega petja“ obseže 4 pole in 120 napevov in velja 30 kr., „Božidar“ ima 7 pol in velja 10 kr., „Zgodovina sv. vere“ brez podobice obseže 5 pol in velja 10. kr. Pri naših knjigah taj pride edna tiskana polja na 1 — 2 kr., akoravno je še format papirja mnogo večji.

* Presvitli škof Diakovački v Slavonii g. Josip Juraj Strossmayer, so te dni našemu društvu poslali 40 gld. sr. in ljubeznivo oznanili, da tako koristnemu društvu radi kot društvenik pristopijo. — Serčna hvala!

* Dalje so pristopili p. n. gospodi: 821. prěsvitli gosp. Josip Juraj Strossmayer, biskup Diakovački; 822. Zor Andr., tergovec v Cirklah; 823. Burger Jož., dehan v Šmartnem pri Litli; 824. Mozetič Jan. Ev., dekan stolne cerk. v Gorici; 825. Lampe Jož., fajm. v Kontaveli pri Terstu; 826. Pavletič Andr., kapl. v Kanali; 827. Sterman Franc, učit. na Rudi.

Odgovorni izdaj. in vredn. A. Einšpieler. Natisnil J. Leon u Celovcu.